

ТРАГЕДІЯ «МАЛЕНЬКОЇ ЛЮДИНИ» У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА МИХАЙЛИЧЕНКА

В українській історії ХХ століття був період другого «Відродження», названий в літературно-критичній та соціально-політичній думці «шістдесятництвом». Послаблення тоталітарного тиску активізувало демократичні процеси. Література заявила діалектичні виміри концепцій людини й світу.

Сутнісними рисами «феномену шістдесятництва», які визначили духовні пошуки молодого покоління поетів були відстоювання національної гідності, пошуки самоідентифікацій із кращими константами національного характеру – вільнолюбністю, та хоробрістю, породженого славною добою Київської Русі та Запорізької Січі. Возвеличення душі простої людини із народу і осуд «казармщини», заведеної радянськими чиновниками – провідні теми «нової хвилі». Шістдесятники прагнули розширити горизонти ідейно-естетичних форм відтворення дійсності і орієнтувались на «психологічну Європу», як заповідали М. Хвильовий і М. Зеров.

У когорті шістдесятників – Ліна Костенко, В. Симоненко, М. Вінграновський, І. Світличний, В. Стус – своє місце має і криворізький поет Володимир Михайличенко. Глибоко осмисливши поезії, які ввійшли до його збірки «Полум'я», можемо стверджувати, що наш земляк – талановитий поет – був їх духовним побратимом. Йому боліла доля України, ранила соціальна несправедливість стосовно «простих» людей, терзалась душа від неможливості сповна зреалізувати свій талант.

Як і багато «офіційних шістдесятників», він переживав, що ідеали революцій були осквернені «пихатими князьками» від влади, хоч уже й прозиравав справжню фарисейську суть радянської влади.

Ідеалом непримиренності й сили духу був для В. Михайличенка (як і для всіх шістдесятників) Тарас Шевченко. Поет шукав слово істини у безсмертній спадщині Кобзаря. Екзистенція бо-

лю переповнювала поезії, присвячені матері, дружині, вдовам, нещасливим жінкам. Лицарське схилення перед їх нелегкою долею освітлює сторінки його збірки. Михайличенко – поет-філософ, його поезія порушує споконвічні питання життя і смерті, людської місії на цій землі, пошуки сенсу власного життя.

Справжню відроду поет знаходив у спілкуванні із деревами, птахами, небесами. Прекрасні поезії присвячені рідним краям. Оспівані річки Інгулець та Саксагань, зворушливо описане село Недаївода, станції Мудрьона та Роковата, шахта «Гвардійська». В. Михайличенко любив Криворіжжя воістину синівською любов'ю, повертаючись додому з усіх життєвих доріг. Він щирий патріот «індустріального серця України», тому його поезія покликана формувати патріотичні почуттів підростаючого покоління.

У спогадах Юлія Коцюбинського є розповідь про літературний вечір, на якому свої вірші читали Микола Вінграновський та Василь Симоненко. Слухачів вразили вірші молодого поета з Черкащини – він читав «Монархи», «Перехожий», «Герострат», «Злодій». Студенти були захоплені тріумфом початківця: «По закінченні вечора Михайличенко потяг мене у фойє, аби познайомити з Симоненком. Це й була моя перша зустріч з Василем, а лише Бог знає, коли з ним познайомився раніше Миха» [Михайличенко 1997: 177]. Далі була зустріч із поетом в гуртожитку на вулиці Ломоносова. Василь був відвертим і відкритим, говорив про збірку «Вино з троянд», що вийшла згодом, читав свої поезії. В. Михайличенку найбільш сподобався вірш «Дід умер». Вплив В. Симоненка на розгортання теми смерті «маленької людини» у творах криворізького поета незаперечний. Це був той імпульс, який вразив тонку душу – це було духовне порозуміння молодих «шістдесятників». Талановиті лірики передчували свою ранню смерть (втім як і Є. Плужник, В. Свідзінський, О. Теліга, В. Стус), адже їх тиснуло болюче відчуття безвиході, соціальної несправедливості, дворушництва партійних лідерів.

Перебуваючи в селі на Київщині, він робить запис у щоденнику, відтворюючи правду, яка замовчувалась пресою: «В

магазині ні масла, ні м'яса, ні молока. Одна горілка і вино, і знову вино й горілка. П'ють за прилавком, і на підвіконнях. Мабуть, аби не міліція, то вже й на даху жили б. Глянеш на все це і самому від суспільної несправедливості так хочеться нажлуктитися, так залити очі, щоб не бачити того, як гине Радянська влада, як тріщить по швах політика так званих «мудрих» політиків. У чому її зло, з'ясується згодом. Це буде як 2x2» [Михайличенко 1997: 132]. (Геніальний Стус пізніше знайде метафоричний образ суспільної кризи «Веселий цвинтар»).

Свою ненависть і презирство до «власць іміщих» поет висловлює у короткому вірші. Сюжет звичайний «буденний» – жінка прийшла в райком із своїм горем – після смерті чоловіка, вона залишилась без роботи:

А діточок двоє. Так жити несила.
Підсобить, бо що ж я? Куди я тепер?
Я бачив, як плакала жінка в райкомі
Як губи кривились, пошерхлі, старі.
І чув, як за стіною в цьому содомі
Іржали інструктори й секретарі

[Михайличенко 1997: 103].

Вірш написано у 1964 році, вже після смерті Симоненка. В. Михайличенко усвідомлює небезпеку і закликає своє «серце»:

Чи ж тобі я не казав – перестань!
Бо мене ти до Сибіру доведеш.
От тривог житейських і повстань
І од бур нізащо пропадеш... (1963)

[Михайличенко 1997: 102].

І його серце «з громами перегукуючись та з блискавками» постійно боліло, переймаючись душевною безвихіддю сучасників. Поетичний шедевр «Коли вмирає зоря падуча» засвідчує філософічність мислення поета. Він руйнує усталений стереотип художнього мислення: коли вмирає людина, то з неба падає зірка. Всесвіт, який уособлює суспільну верхівку – безжальний філістер – «байдужості безмежні крила» розкинув над просторами, продовжує біг «розмірений і могучий» і не скидає шапки, спостерігаючи смерть зорі.

За принципом художнього паралелізму освітлюється і людська смерть: «Коли вмирає проста людина

Простий і смертний трудівник,
Який не їв життя малину,
До слави й почесі не звик,
Не знав, що є Езон, Горацій,
Шекспір і Байрон, і Флобер,
А знав лиш працю, працю, працю!

І от нема його. Помер... [Михайличенко 1997: 28].

«Тоді під сміх небес і радість віт» – печальний співбрат пожаліє за минулим життям і «схочеться йому робити, щоб стало квітами сміття» (9, 28). Такий катарсисний фінал земної долі, що передчасно обірвалось.

Безумовно художньо-довершеним є вірш В. Михайличенка «Льоня». Його герой-гірник з червоними горбинками на долонях – «пропащий» за людськими мірками, бо «не приходять і дня без дебошу, чарчини» [Михайличенко 1997: 42].

Та є в нього взаємна любов – голуби. Коли він занедужав, то зажурилися птахи піднебесні:

Але ті голуби сьомий день як не спали,
Не співали пісень, і не їли, й не пили:
Все чомусь до вікна раз у раз підлітали
У шибки зазирали і крилами били

[Михайличенко 1997: 42].

Персонажі поезій В. Михайличенка – гірники, робітники переймаються земними турботами:

В тих дитина, дивись народилася,
ті легкову придбали машину.
Скільки мрій, і надій, і турбот, і розмов!

[Михайличенко 1997: 41].

Проте їх співчутливі душі сприймають чуже горе як своє, бо не для воєн ростуть у нас діти малі», тому: «Ми за спокій на всій неосяжній землі – у Єгипті, у Конго, В'єтнамі» [Михайличенко 1997: 41].

Мотив материнської долі під час війни пронизливо звучить у вірші «Дві ялинки». В окупаційну темну ніч будинок

біля шахти «Гвардійська» ходив ходуном від гулу фашистських машин, дивні тіні тремтіли від каганця мале хлоп'я від переляку горнулось до матері. І та – воістину як Божа Матір – сотворила чудо – віник перетворила на новорічну ялинку, прикрасивши клаптиками вати і кількома іграшками:

...А коли я заснув, то наснилось у сні:

Тато мій, з автоматом, в шинелі,

Підійшов і поклав під подушку мені

В'язку бубликів і карамелі [Михайличенко 1997: 57].

Мати поета – страдниця. Син усвідомлює свою споконвічну вену перед нею. Вона поховала двох чоловіків, що померли від «шахтарської хвороби» – селікоз, виростила дітей, а ті розлетілись по світах. При зустрічі син ніби прозрів «сад постарів, скільки мертвих гілок і пеньків, а в місячному ореолі у глибоких очах матері ніби намальовані втрати:

«Війни ви зазнали

Голоду ви зазнали,

Чого ж ви тоді не зазнали? –

Уваги і ласки дітей!

Одна дочка в Казахстані,

Друга дочка в Магадані,

На сина була надія –

Та тільки він блудний син...

Мамо, не плачте, мамо!

Мамо, пробачте, мамо!

Дозвольте я перед вами

В місячнім ореолі

На коліна впаду!...» [Михайличенко 1997: 45].

Відчуття неспокутої вени перед вірною дружиною теж оприявнює незадоволення автора самим собою – на житейських дорогах у боріннях і справах втрачено лицарське схилиння перед земною Мадонною. Як покаяння псалом звучать останні рядки, присвячені Ніні – гірничому геологу, невтомленій трудівниці, матері його доньки, терплячій подрузі:

Моя дружина, сильна, мила.

Життя й професію свою

Ти як мене й дітей любила.
Чому я не так прекрасно жив?
І скільки пожував я крові тобі?
І чим я заслужив

Такої вірності й любові [Михайличенко 1997: 17].

Вірш датовано 29-30 січня 1977 року – на порозі смерті.

Згадуються думки В. Стуса, зафіксовані у листі до дружини, його вірш: «І до жив не до жив, зелен жита не жав, і не долюбив, і не жаль...»

Непроминальне душевне покоєння всіх, хто покинувши дружин, пішов етапами, таборами, карцерами, відстоюючи людську гідність, честь і врешті-решт можливість жити у вільній незалежній державі. «В. Михайличенко сповідував вічні цінності «шістдесятників» і билась його невспокоєна душа, шукаючи й не знаходячи вихід у залізобетонній зарегаментованості» – писав Євген Чубейко. І далі: «Було в ньому і трагічне. Бо, зізнаймося, не бачилось виходу, хай навіть малої шпаринки, відчуті за життя таке потрібне для віри в себе публічне пошанування. Чувся маргіналом, дисидентом, – як більшість надто залюблених у Вітчизну. Але, підвладний непомильному патріотичному інстинкту, не кався всупереч тисяч славетних томів тих мудрагелів, котрі заперечували його право на втілення» [Михайличенко 1997: 207].

Висока поезія українського генія – Тараса Шевченка освітлювала тернисті шляхи «шістдесятників». Перед його талантом і словом схилялись Ліна Костенко, В. Симоненко, М. Вінграновський, В. Підпалій, Є. Сверстюк, В. Стус.

Криворізький поет В. Михайличенко знаходив у поетичних скарбах Тарасового світу свої координати – суголосність болю, який пронизував душу бунтаря. У вірші «Біля пам'ятнику Т. Г. Шевченку в Києві» розгортається моторошна картина «безчасся», провалля національної свідомості.

Кипить мій край двоногими потворами,

Як в 41-м чорним окупантом!

Ніч...

Я і місяць стоїмо й говоримо

Говоримо із українським Дантом

По-братерськи звертаючись до великого поета – Тарасе Григоровичу – поет питає:

Чому ж до сьогодні носимо печалі
«під сорочками» і віями «виємо по-собачому»?
Край заповнили невігласи, перевертні Іуди,
чужі і доморощені, – мільйонами...
О хвилі гніву, не гойдайте груди,
тихіше, перекинемось – потонемо

[Михайличенко 1997: 25].

І в блискавках під місяцем шербатим поет бачить тополі, які точать ножі. Образ «свячених» звучить загрозово для людей, що зраджують вірі і правді. Така пристрасть, правдивість і чесність змусили поета стати в оборону заарештованих у 1972 українських інтелігентів. За це розплатився радістю побачити свою книжку, реалізуватися як Поет і людина, дійти вершин творчості. Недремне око КДБ слідкувало за кожним кроком. В. Михайличенко добре розумів трагедію свого наставника – Павла Тичини, якого змусили «поцілувати пантофлю папи», служити тоталітарному режиму. Пам'яті поета-академіка він присвячує такі рядки:

Кожен своє серце для Комуни – вийми.
По старому світові – биймо, биймо!
Нумо, ще разок!..
На твоїй могилі
не хрест стирчатиме,
не крук кричатиме –
виросте бузок.
Зацвіте бузок,
що не гілка, що не квітка –
то п'ять пелюсток... [Михайличенко 1997: 44].

Із вдячністю молодий поет згадує схвальну оцінку його поезій старшим наставником. Проте цензура поховала чимало творчих зусиль:

Хтось у храм літературний браму
перед нами спритно зачина,
бо вони не схожі на рекламу,

бо на них не пишне убрання,
а убога сіра фуфайчина...
Хоч під нею кров срумить життя!
Раз торкнувся до них дідусь Тичина,
вмить розчулився як та дитина

[Михайличенко 1997: 56].

Через все своє творче життя В. Михайличенко проніс настанову: «достукатися до серця народного». У віршах поета багато літературних ремінісценцій, алюзій, образів. Він роздумує над сторінками безсмертної Енеїди і відчуває відповідальність перед Вітчизною за оприлюднення слова; захоплювався вмінням невтомного М. Рильського «чорними руками збирати золоті плоди»; з любов'ю переслідував улюбленого С. Єсеніна і боготворив лірику «українського солов'я» – Володимира Сосюри. В його поезіях постає образ Еллади (до речі, улюблений образ Є. Маланюка), підкореної Римом (пряма аналогія із долею України), і постає зловісна тінь Зевса – громовержця, кровожадного тирана, який Титана, що постав проти нього посилає на тортури – орлові.

А в житті було так:
Нас кілька на -енко було,
На -енко було і на -алий...
Та перший Володя Підпалій
В атаку пішов – і змело...

[Михайличенко 1997: 86].

Справді, трагедія покоління відтворене точно – «змело». У Валерія Шевчука інше бачення: його юнаки-праведники кинуті у вогненну піч (біблійна ремінісценція).

Покоління шістдесятників, до якого належав В. Михайличенко, виконало свою Місію на історичному коні. Поет мав моральне право маніфестувати ідейно-естетичне кредо – сказати за себе і своїх літературних побратимів:

Щомиті з долею у серці
Як декабристи, як Камю,
Жили ми з правдою у серці
І з правдою і помремо. [Михайличенко 1997: 124].

- Думанський 1995 – Думанський В. Памяти В. Михайличенко // Криворожські ведомості, 1995. – № 38. – 22 сентября. – С. 13.
- Зборовська 1999 – Зборовська Н. Шістдесятники / Слово і час. – 1999. – № 1. – С. 74–78.
- Куновський 1997 – Куновський Б. Кривбасу я іще з колиски син / Михайличенко В. Полум'я. – Київ: Видавниче підприємство «Деміур», 1997. – С. 167–168.
- Кудряшова 1998 – Кудряшова Н. Образ України в творах неокласиків // Дивослово. – 1998. – № 4. – С. 8.
- Михайличенко 1997 – Михайличенко В. Полум'я: Поезії, щоденник, статті, спогади. / Київ.: Видавниче підприємство «Деміур», 1997. – 224 с.
- Михайличенко 1997 – Михайличенко Н. Про себе, про людей, про Кривий Ріг/ Володимирі Михайличенко Полум'я.- Київ.: Видавниче підприємство «Деміур», 1997. – С. 181–202.
- Чеконін 2006 – Чеконін З. У нього в серці Україна виростала // Промінь провісти, 2006. – № 2. – С. 4.
- Чубенко 1996 – Чубенко Є. Той, що любив твій дощ і гомін віт // Червоний гірник. – 1996. – 5 травня. – С. 3.

Лариса Закутська

ДЕТАЛЬ І ЦІЛЕ У ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Одним з найбільш складних – і найменш досліджених – питань теорії художнього перекладу є питання про те, як відбувається процес перевтілення оригіналу в переклад, його перевираження у звуках, словах, реченнях іншої мови.

Вітчизняна школа художнього перекладу давно рішуче відмовилася від буквалістських тенденцій представлення перекладання як механічного «перекодування» тексту оригіналу в тексті перекладу, категорично заявивши: «наш переклад не мертва дзеркальна копія, а творче відтворення» [Кашкин 1995: 127]. «Перекладач відображає художню дійсність обраного ним твору в єдності форми і змісту, у співвіднесенні частин і цілого» [Гачечиладзе 2006: 148].

Художній твір існує насамперед як цілість. Ясна річ, ця цілість складається з частин, з окремих деталей, і все ж специфіка художнього твору – саме в його цілісності, тоталітеті. Ще Арістотель стверджував, що ціле існує раніше, ніж частини. Діалектика вчить нас розглядати явище в його взаємовідно-